

Remissvar över betänkande En ny kontrollorganisation i livsmedelskedjan – för ökad effektivitet, likvärdighet och konkurrenskraft (SOU 2025:64)

Sammanfattning

Som utredningen kommit fram till finns ett behov av att förändra hur livsmedelskontrollen är organiserad i Sverige. Att överföra hela ansvaret till Livsmedelsverket kommer innebära högre kostnader för företagen och ger inga garantier för förbättrad kontroll. Utredningen överskattar problemen med kommunal kontroll och underskattar de praktiska utmaningarna i att bygga upp en ny statlig organisation med lokal närvaro, tillräcklig personal och operativ kapacitet.

Föreslagna förändringar kan särskilt försämra kontrollen i glesbygd, där lokal närvaro är avgörande. Förslaget innebär dessutom ökade kostnader för många företag. Kommunernas möjlighet att samordna olika tillsynsområden, vilket förenklar för företagen och stärker tillsynen, försvinner vid ett förstatligande.

Förslaget bör därför inte antas i sin nuvarande form. Det utredningen kommit fram till kan användas som grund för kompletterande utredningar.

Förberedelsetiden för ett införande av så pass stora förändringar av livsmedelskontrollen som utredningen föreslår riskerar sänka kvaliteten på livsmedelskontrollen och försämra förutsättningarna för livsmedelsföretagen under lång tid.

Synpunkter

Som utredningen kommit fram till finns ett behov av att förändra hur livsmedelskontrollen är organiserad i Sverige. Den nuvarande kontrollorganisationen är fragmenterad och sårbar, särskilt eftersom det finns ett stort antal små kommunala kontrollmyndigheter. Ett förstatligande innebär dock betydande risker och kostnader, utan att det med säkerhet leder till en bättre eller mer effektiv kontroll.

Utredningen överskattar problemen inom den kommunala kontrollverksamheten och samtidigt underskattar de utmaningar som följer med att lägga hela ansvaret på en statlig aktör. Det är inte självklart att ett förstatligande löser nuvarande brister, såsom svårigheten att rekrytera kompetent personal eller att uppnå en mer likvärdig kontroll över hela landet.

Tvärtom finns det risk att kontrollen i glesbygd försämras om den ska utföras med minskad närvaro. Bristen på närhet till företagen kan leda till längre responstider, färre fysiska kontroller och sämre möjligheter att upptäcka oegentligheter. Den lokala kunskapen om företagens förutsättningar riskerar att gå förlorad, vilket påverkar kontrollens träffsäkerhet och effektivitet.

Centralisering ger inte automatiskt bättre kontroll

Att samla ansvaret hos en enda statlig myndighet medför inte per automatik bättre likvärdighet eller högre kvalitet. En centraliserad styrning kan underlätta samordning, men det är ingen garanti för förbättrad kontrollverksamhet i praktiken.

Utredningens förslag att i stort sett behålla nuvarande finansieringsmodell för kontrollarbete riskerar att leda till kraftigt höjda kostnader för många företag. Livsmedelsverkets timavgift är i dagsläget högre än de flesta kommuners timavgift. Vidare ska noteras att de flesta verksamheter även fortsättningsvis kommer att omfattas av annan kommunal tillsyn. Möjligheten för kommunerna att samordna livsmedelskontrollen med andra tillsynsområden som exempelvis tillsyn enligt alkohol- och tobakslagstiftningen går förlorad vid ett förstatligande. Följden av att införa förslaget i sin nuvarande form kommer därför innebära att antalet myndighetskontakter för majoriteten av företagen i livsmedelsbranschen kommer att öka.

Ett annat avgörande problem är att Livsmedelsverket i dagsläget har ett begränsat operativt kontrollansvar och saknar både personalstyrka, organisation och lokal närvaro för att hantera ett kraftigt utökat uppdrag. För att klara ansvaret måste myndigheten genomgå en omfattande omställning. Det handlar om att tredubbla personalstyrkan, etablera verksamhet över hela landet och bygga upp en helt ny organisation. Det är en reform av sådan omfattning att den medför stora kostnader, betydande genomföranderisker och risk för försämrad kontrollverksamhet under lång tid.

Orealistisk tidsplan och bristande konsekvensanalys

Den tidsplan som utredningen för fram är orealistisk. Det saknas en tydlig analys av när den nya statliga organisationen kan vara fullt fungerande. Att genomföra en så genomgripande förändring på endast två år kommer påverka kontrollkvaliteten negativt under lång tid. De potentiella vinsterna som lyfts fram uppväger inte de påtagliga risker och brister som är förknippade med ett förstatligande.

Kommunal kontroll är inte problemet

Många kommunala kontrollmyndigheter fungerar väl, både vad gäller omfattning och kvalitet. De har god kompetens, lång erfarenhet och en geografisk närvaro som gör dem väl lämpade att utföra kontrollen. I flera undersökningar ger företag också uttryck för högt förtroende för den kommunala kontrollen.

Kommunerna har redan befintliga strukturer och personalresurser, vilket gör att systemet är robust och väl inarbetat. Om kontrollen förstatligas finns en uppenbar risk att mycket av den lokala kompetensen försvinner, eftersom det är osäkert i vilken utsträckning Livsmedelsverket kan behålla eller rekrytera kommunernas personal. Den kapacitet som förloras kommer att vara svår att ersätta och kommer att ta lång tid att bygga upp på nytt.

Ett viktigt argument för att behålla kommunalt ansvar är möjligheten till samordning mellan olika tillsynsområden. Kommunerna ansvarar för flera kontrollfunktioner, vilket möjliggör ett helhetsgrepp i tillsynsarbetet och underlättar bekämpningen av exempelvis välfärdsbrott. Denna helhetssyn riskerar att gå förlorad om livsmedelskontrollen bryts ut från den kommunala organisationen.

Mot denna bakgrund kan inte kommunerna ses som ett hinder, utan snarare som en del av lösningen. Södra Roslagens miljö- och hälsoskyddsnämnd kan lyftas fram som ett gott exempel på hur man genom kommunal samverkan kan bygga en stark och effektiv kontrollorganisation. Genom att samordna olika tillsynsuppdrag inom samma organisation är det möjligt att bedriva en kostnadseffektiv tillsyn som samtidigt beaktar lokala förutsättningar och förenklar för det lokala näringslivet.

Brist på alternativ i utredningen

Utredningen brister då den endast jämför ett förstatligande med ett bevarande av nuvarande modell med kommunala kontrollmyndigheter. Ett alternativ med färre men större och mer resursstarka kommunala kontrollmyndigheter skulle kunna bidra till ökad likvärdighet utan de stora omställningskostnader och risker som ett förstatligande innebär.

En sådan modell skulle också kunna bygga vidare på befintlig kommunal struktur och kräver därmed inte samma investeringar i nyrekrytering, lokaler och ledning. Samtidigt skulle kontrollavgifterna sannolikt kunna hållas på en lägre nivå än vad som gäller i statlig regi. En reform som innebär högre kostnader måste kunna motiveras med tydliga förbättringar. Utan en jämförande analys är det omöjligt att avgöra vilket alternativ som är mest fördelaktigt för samhället som helhet.

Utredningens förslag bör därför inte genomföras i sin nuvarande form. Det är nödvändigt att reformera kontrollorganisationen för att uppnå en mer robust, effektiv och likvärdig struktur. Men det är avgörande att förändringen sker på ett genomtänkt och hållbart sätt. Föreslagen reform får rimligen antas skapa fler nya problem än de problem den är tänkt att lösa.

Underlaget som presenterats kan användas som utgångspunkt i framtida utredningar av både de utmaningar som behöver hanteras avseende livsmedelskontrollen i Sverige och vilka möjliga lösningar som finns för att uppnå en effektiv, rättssäker och rimlig livsmedelstillsyn. Innan beslut fattas behöver konsekvenser, kostnader och effekter av olika alternativ analyseras mer konkret. Det finns ingen anledning att forcera igenom den föreslagna reformen på otillräckligt underlag. Risker för en misslyckad reform är större än risken med att avvakta.